

Μελετητές Διασποράς

Project Overview

Publisher: Diaspora 2014

Start: Dec 17, 2014

Due: Jan 21, 2015

Produced with

JAMES CLIFFORD

Ο ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ JAMES CLIFFORD

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ ΖΩΓΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Jan 21, 2015 at 11:06 AM

Version 4

ΑΠΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, ΖΩΓΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΞΑΜΗΝΟ: ΕΠΙ ΠΤΥΧΙΩ

ΘΕΜΑ: JAMES CLIFFORD

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στόχο έχει να προβάλλει το έργο του ανθρωπολόγου James Clifford και κυρίως τη σημασία που έδωσε στον όρο «διασπορά». Αρχικά, λόγος γίνεται στη βιογραφία και την εργογραφία του Αμερικάνου ανθρωπολόγου και στη συνέχεια μελετώνται όροι όπως διασπορά, ταξίδι, όρια. Τέλος αναφορά γίνεται στην κριτική την οποία δέχτηκε μέσα από τα κείμενα των Mark Coble, Lisa Anteby-Yemini & William Berthomière και Steven Vertovec.

B. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΕΛΕΤΗΤΗ

Ο James Clifford (γεν. 1945) είναι ακαδημαϊκός και το έργο του συνδυάζει πολλούς τομείς όπως την ιστορία, τη λογοτεχνία και την ανθρωπολογία. Μεγάλωσε στη Νέα Υόρκη και για 33 χρόνια διητέλεσε καθηγητής στο τμήμα Ιστορίας της Συνείδησης του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας, στη Σάντα Κρούζ, μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 2011. Ο Clifford υπήρξε από τους πρώτους που στελέχωσαν το νεοσύστατο τμήμα του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας και διητέλεσε πρόεδρος αυτού από το 2004-2007. Επίσης, υπήρξε διευθυντής στο UCSC's Center for Cultural Studies και επισκέπτης καθηγητής σε πανεπιστήμια της Γαλλίας, Αγγλίας και Γερμανίας. Η διδακτορική του διατριβή, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Harvard University (1970-1977) στο τμήμα της Ιστορίας είχε ως θέμα της την ιστορία της ανθρωπολογίας. Ο Clifford είναι συγγραφέας αρκετών βιβλίων και άρθρων, τα οποία έχουν μεταφραστεί σε αρκετές χώρες του εξωτερικού όπως άλλωστε δείχνει και η εργογραφία του. Ασχολήθηκε με τη γαλλική μετάφραση και με τους Marcel Mauss, Marcel Griaule, Michel Leiris και Claude Lévi-Strauss. Το γεωγραφικό ενδιαφέρον του Clifford στράφηκε γύρω από τα νησιά του Ειρηνικού και μελέτησε έννοιες όπως η ιθαγένεια, η διασπορά, το ταξίδι κ. ά

Γ.ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

- Βιβλία και Μονογραφίες

2013 *Returns: Becoming Indigenous in the 21st Century*, Harvard University Press.

2003 *On the Edges of Anthropology*. Prickly Paradigm Press, Chicago. Μεταφράζεται στα ιταλικά και ιαπωνικά το 2004.

1997 *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*, Harvard University Press. Μεταφράζεται το 2000, 2001, 2004 και 2006 στα ισπανικά, ιταλικά, ιαπωνικά και κινέζικα αντίστοιχα.

1989 *Traveling Theories, Traveling Theorists*.

1988 *The Predicament of Culture: Twentieth Century Ethnography, Literature and Art*, Harvard University Press. Μεταφράζεται στα Ιταλικά το 1993, στα Ισπανικά το 1995, στα Γαλλικά το 1996, στα Πορτογαλικά το 1998, στα Πολωνικά το 2000, στα Ιαπωνικά το 2005.

1986 *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, edited with George Marcus, University of California Press. And Oxford University Press, New Delhi, 1990. 25^η επετησιακή έκδοση με νέο εξώφυλλο από την Kim Fortun, 2011. Μεταφράζεται στα Ισπανικά το 1991, στα Ιταλικά και Ιαπωνικά το 1997. 1986 *Michel Leiris: New Translations*, εκδότης και μεταφραστής στο ειδικό τεύχος του *Sulfur: A Literary Tri-Quarterly*, No. 15.

1982 *Person and Myth: Maurice Leenhardt in the Melanesian World*, University of California Press. New Edition, Duke University Press 1992. Μεταφράζεται στα γαλλικά το 1987.

Άρθρα

2012 «Feeling Historical», *Cultural Anthropology* vol. 27, no. 3, σσ. 417-426.

2011 «Repatriation and the Second Life of Heritage: Return of the Masks in Kodiak, Alaska», *Bulletin of the National Museum of Ethnology* (Osaka) vol. 35, no. 4, σσ. 713-743. 2010 «Traditional Futures: New Indigenous Politics and the Question of Global History», *Bulletin International House of Japan* vol. 30, no. 2, σσ. 28-41.

2007 «Quai Branly in Process», *October* 120, σσ. 3-23.

2007 «Varieties of Indigenous Experience: Diasporas, Homelands, Sovereignties», Marisol de la Cadena and Orin Starn (eds.), *Indigenous Experience Today*, Berg Publications, σσ. 197-224.

2005 «Rearticulating Anthropology», Daniel Segal and Sylvia Yanagisako (eds.), *Unwrapping the Sacred Bundle: Reflections on the Disciplining of Anthropology*, Duke University Press, σσ. 24-48. 2004 «Looking Several Ways: Anthropology and Native Heritage in Alaska», *Current Anthropology* vol. 45, no. 1, σσ. 5-30.

2004 «Traditional Futures», Mark Phillips and Gordon Schochet (eds.), *Questions of Tradition*, University of Toronto Press, σσ. 152-168.

2003 «Response to Paula Rubel», *Zeitschrift fur Ethnologie* 128, σσ. 59-66.

2002 «Post/Neo Colonial Situations: Notes on Historical Realism Today», *Act 6 Literatura e Viagens Pós-Coloniais*. Centro de Estudos Comparatistas, Faculdade de Letras de Lisboa, σσ. 9-33.

2001 «Indigenous Articulations», *The Contemporary Pacific*, vol. 13, no 2, σσ. 468-490. 2001 «The Last Discussant», James Fernandez and Mary Taylor Huber (eds.), *Irony in Action: Anthropology, Practice, and the Mortal Imagination*, University of Chicago Press, σσ. 253-261.

2000 «The Art of Tacking» *Etnográfica* vol. 4, no. 2, σσ. 371-388.

2000 «An Ethnographer in the Field», Alex Coles (ed.), *Site-Specificity: The Ethnographic Turn*, London, De-,dis-, ex., σσ. 52-71.

2000 «Valuing the Pacific», Robert Borofsky, *Remembrance of Pacific Pasts*. Honolulu, University of Hawaii Press, σσ. 92-101.

2000 «Taking Identity Politics Seriously: 'the Contradictory, Stony Ground...'» Paul Gilroy, Lawrence Grossberg and Angela McRobbie (eds.), *Without Guarantees: Honour of Stuart Hall*. Verso, 94-112.

1999 «After Writing Culture», *American Anthropologist*, vol. 101, no. 3, σσ. 643-646.

1994 «Diasporas», *Cultural Anthropology*, vol. 9, no. 3, σσ. 302-338.

Δ. Διασπορά

Ο James Clifford μελετά τα ζητήματα που προκύπτουν μέσα από την προσπάθεια κάποιου να ορίσει τη διασπορά. Ο ίδιος αναφέρει ότι υπάρχει δυσκολία στο να οριστεί ένας «όρος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για το ταξίδι» μέσα σ' ένα πλαίσιο που συνεχώς αλλάζει.

Ο όρος «διασπορά» αρχικά χρησιμοποιήθηκε για τους Εβραίους και τους Έλληνες. Ωστόσο, μετά το 1950 ο όρος συνδέεται με την επιβαλλόμενη αφρικάνικη μετανάστευση, η οποία σχετίζεται με το εμπόριο σκλάβων στον Ατλαντικό Ωκεανό. Πλέον περιγράφει ένα σύνολο ανθρώπων και εμπειριών τον μετανάστη, τον φυγά, τον εκπατρισμένο, τον αλλοδαπό εργάτη κ. ά.

Ο λόγος περί διασποράς είναι ανοικτός ώστε να περιλαμβάνει την αυξανόμενη μετανάστευση, τη διεθνή μεταφορά και μια ποικιλία φαινομένων που βοηθούν στην μετακίνηση από και προς ένα έθνος. Η διασπορά για τον ίδιο προϋποθέτει μεγάλες αποστάσεις και έναν χωρισμό που μοιάζει πιο πολύ με εξορία. Υπάρχει η ανάγκη του γυρισμού, η οποία συνήθως δεν εκπληρώνεται στο κοντινό μέλλον.

Ακόμη, η διασπορά μπορεί να ενώσει διαφορετικές κοινότητες ενός διασκορπισμένου πληθυσμού. Τα σύνορα των χωρών μπορεί να χωρίζονται αλλά για τις κοινότητες ενός πληθυσμού που έχει διασκορπιστεί, αυτό δεν αποτελεί εμπόδιο. Τα άτομα συνήθως που έχουν αποχωριστεί από τις πατρίδες τους, έχουν επικοινωνία μ' αυτές χάρη στη νέα τεχνολογία, η οποία παρέχει επικοινωνία και βοηθά στην επαφή. Μ' αυτό τον τρόπο ο Clifford μελετά τη διασπορά σε σχέση με τις μετακινήσεις του πληθυσμού και τα σύνορα. Βέβαια, το σύνορο αποκτά πολιτική και γεωγραφική σημασία, ενώ η διασπορά όπως έγινε φανερό υπονοεί έναν χωρισμό με την έννοια της εξορίας.

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιο όριο μεταξύ του συνόρου και της διασποράς οδηγεί στη δυσκολία εύρεσης παραδειγμάτων για το πώς διαμορφώνεται η διεθνική ταυτότητα. Ωστόσο, ο Clifford προσπαθεί να την ορίσει, ώστε η κάθε κοινωνία να εκτιμηθεί με βάση αυτόν τον όρο.

Για να το καταφέρει καταφεύγει στις έννοιες που έχει δώσει ο ανθρωπολόγος William Safran (γεν. 1930). Η διασπορά περιλαμβάνει τις εκπατρισμένες μειονοτικές κοινότητες, οι οποίες ποικίλλουν από το κέντρο και τα περιφερειακά του συστήματα. Μετέχουν σε μια ανάμνηση, ένα μύθο και ένα όραμα σχετικά με την πατρίδα τους. Πιστεύουν ότι δεν είναι και ίσως μπορεί να μην υπάρξουν ποτέ πλήρως ενσωματωμένες από τη χώρα υποδοχής. Βλέπουν την πατρίδα τους ως ένα μέρος που θα γυρίσουν όταν έρθει η στιγμή. Είναι δεσμευμένες με τη διατήρηση της μνήμης της πατρίδας, με βάση την οποία ορίζονται συνειδητά αυτές οι κοινότητες.

Με βάση αυτόν τον ορισμό ο Clifford συμφωνεί με τον Safran σχετικά με ποια έθνη ανήκουν στην διασπορά. Οι Έλληνες, οι Αρμένιοι, οι Τούρκοι, οι Παλαιστίνιοι, οι Κουβανοί εμπριέχονται εδώ. Ο όρος διασπορά εφαρμόζεται ιδανικά στην περίπτωση των Εβραίων. Ωστόσο, αυτοί δεν πληρούν τα τελευταία κριτήρια του Safran (δέσιμο με την πατρίδα, επιθυμία για επιστροφή). Η επιστροφή των Εβραίων στην πατρίδα τους θεωρείται ένα ουτοπικό εγχείρημα σε σύγκριση με το δυστοπικό παρόν. Πρέπει να επισημανθεί ότι καμία κοινωνία δεν μπορεί να πληρεί όλα τα κριτήρια του ορισμού της διασποράς και γι' αυτό το λόγο ο όρος αυτός αλλάζει και προσαρμόζεται.[3] Ο Clifford διαχωρίζει τον πληθυσμό της διασποράς από τους μετανάστες.

Ο πληθυσμός της διασποράς δεν έρχεται από αλλού όπως συμβαίνει στους μετανάστες. Παραδείγματος χάρι οι μετανάστες της Νέας Υόρκης μπορούν να βιώσουν τη νοσταλγία και την απώλεια μόνο καθ' οδόν για την καινούρια τους πατρίδα. Αυτό όπως έγινε και φανερό από τα παραπάνω δεν ισχύει για τους πληθυσμούς της διασποράς.

Οι άνθρωποι των οποίων η ταυτότητα ορίζεται με βάση τις συλλογικές μνήμες μετακίνησης και χωρισμού δεν μπορούν να «θεραπευτούν» από αυτές με την ενσωμάτωσή τους σ' ένα καινούριο έθνος. Η ταυτότητα του ανθρώπου που βρίσκεται στη διασπορά φθάνει έξω από το χώρο και το χρόνο (μύθος/ιστορία) ενός έθνους.

Για τον Clifford η διασπορά διαφέρει από το ταξίδι (αν και λειτουργεί μέσα από τις ταξιδιωτικές πρακτικές), αφού δεν είναι προσωρινός ο χαρακτήρας της. Περιλαμβάνει τη μετακίνηση από και προς ένα μέρος, τη συμμετοχή σε κοινότητες και τη συλλογική μνήμη μακριά από την πατρίδα (σ' αυτό το σημείο διαφέρει από την εξορία εξαιτίας του ότι αυτή εμπεριέχει το ιδιωτικό στοιχείο). Η διασπορά συνδέει τις ρίζες με τους δρόμους και δημιουργεί εναλλακτικές δημόσιες σφαίρες, συνείδηση της κοινότητας και σταθερότητα στην ταυτότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται μακριά από την πατρίδα. Μ' αυτό τον τρόπο μέσα σ' ένα έθνος υφίσταται η διαφορετικότητα.

Όσο αφορά τον όρο «φυλετικός», αυτός συνδέεται με τους ανθρώπους, οι οποίοι διεκδικούν την κυριαρχία μιας περιοχής. Οι άνθρωποι αυτοί ανήκουν σ' ένα μέρος εξαιτίας της κατοχής αυτού για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα (η ερώτηση του πόσο καιρό χρειάζεται κάποιος για να γίνει ιθαγενής έγκειται στην πολιτική σφαίρα). Οι φυλές δεν ανήκουν στον όρο της διασποράς. Οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν χάσει τις ρίζες τους όπως οι άνθρωποι της διασποράς.

Και πάλι ο Clifford δεν είναι απόλυτος μ' αυτό τον διαχωρισμό. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα όλες ή οι περισσότερες κοινότητες ανήκουν στη διασπορά. Θεωρεί ότι δεν είναι δυνατό να δοθεί ένας ξεκάθαρος ορισμός της διασποράς είτε μέσω των κριτηρίων, είτε μέσω των αντιθέσεων με άλλους όρους.

Δ. 1. Ο λόγος περί διασποράς

Ο λόγος περί διασποράς ξεκινά από τους ανθρώπους που έχουν φύγει από τις πατρίδες τους, αλλά συνδέονται μ' αυτές. Αυτή η σύνδεση είναι αρκετά δυνατή, έτσι ώστε να αντέξει στο χρόνο, παρ' όλη την απόσταση.

Μειονοτικές ομάδες που δεν έχουν συνδεθεί με τον όρο της διασποράς, τώρα τη διεκδικούν. Ένα έθνος μπορεί να δώσει περισσότερη σημασία στον όρο διασπορά. Αιτία αποτελεί το γεγονός ότι θέλει να ταχθεί κατά της καταπιεστικής εθνικιστικής ηγεμονίας. Η διασπορά δεν χαρακτηρίζει ακριβώς τις κοινότητες των μεταναστών.

Αυτές είναι προσωρινές και οι γενιές αυτών προσπαθούν να ενσωματωθούν στη νέα πατρίδα. Η μετανάστευση έχει λίγη ή καθόλου ποιότητα, δεδομένης της σύγχρονης τεχνολογίας που διευκολύνει τις κοινότητες των μεταναστών. Η συνείδηση του ότι ανήκει κάποιος στη διασπορά έχει και αρνητικά και θετικά στοιχεία. Στα αρνητικά συγκαταλέγονται οι εμπειρίες της διάκρισης και του αποκλεισμού. Εμπόδια δημιουργούνται και εξαιτίας του κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού που δίνει λίγες πιθανότητες ανάπτυξης.

Δ. 2. Η αφρικάνικη διασπορά

Ο Clifford εξετάζει με μεγάλη προσοχή το βιβλίο του Paul Gilroy *The Black Atlantic* σχετικά με την αφρικάνικη διασπορά. Ο Clifford συμφωνεί με την άποψη του Gilroy ότι η αφρικάνικη διασπορική ταυτότητα δεν μπορεί να περιοριστεί σ' ένα έθνος. Οι μαύροι που βρίσκονται στη διασπορά και ζουν πέρα από τον Ατλαντικό, είναι σκορπισμένοι σε διάφορες ομάδες, αλλά δεν έχουν μια πατρίδα.

Παρόλα αυτά χαρακτηρίζονται ως ομάδα με κοινά στοιχεία, καθώς μπορούν να επικοινωνούν με κάποιο τρόπο διεθνώς (κυρίως μέσω της μουσικής) παρά τις τοπικές διαφορές. Φαίνεται πως το γραμμικό παρελθόν αυτών των ανθρώπων έχει σπάσει, το παρελθόν είναι κυρίαρχο στο παρόν και το μέλλον είναι γεμάτο εμπόδια. Η σκλαβιά και τα αποτελέσματα αυτής (κυρίως η εκμετάλλευση) δημιουργούν μια σειρά από εμπειρίες είναι στενά συνδεδεμένες με την μοντερνικότητα. Το μαύρο στοιχείο είναι ταυτόχρονα αρνητικό (μακρά ιστορία της σκλαβιάς, έντονος ρατσισμός, φόβος και τρομοκρατία από τις ηγεμονικές χώρες) και θετικό (έναν μακρύ αγώνα για κοινωνική και πολιτική ενσωμάτωση, η διαφορετικότητα και η αποδοχή της ισότητας από τα άλλα κράτη είναι αποτέλεσμα της αφρικάνικης διασποράς).

Ο Clifford μελετά τη διασπορά προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την αναγκαιότητα του να σκεφτεί κάποιος πώς μπορεί να μιλήσει για ένα πολιτισμό χωρίς να υποθέσει ότι πρόκειται για μια πατρίδα, δίνοντας τις μαζικές μετακινήσεις των ανθρώπων σ' όλο τον κόσμο. Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι ερωτήματα σχετικά με την αυθεντικότητα και την προέλευση δεν είναι παραγωγικά, καθώς δεν λαμβάνουν υπόψη τους την εξέλιξη του πολιτισμού σήμερα, όπου η ταυτότητα αρθρώνεται μέσα από σύνθετες σχέσεις.

Τον Clifford δεν τον ενδιαφέρει να προβληθούν οι ηγεμονικές χώρες, αλλά να μιλήσει για τις αρχές, τις ρίζες κάθε ομάδας της διασποράς. Κάθε ομάδα είναι ξεχωριστή και αυτό φαίνεται μέσα από τη μελέτη τους. Ο Clifford μελετά τον όρο στα πλαίσια της αναγνώρισης των εμποδίων για τους ανθρώπους που ανήκουν στη διασπορά, της έντονης πίεσης του κεφαλαίου και τις ηγεμονικές χώρες. Πιστεύει ότι σίγουρα υπάρχει ελπίδα γι' αυτούς που βρίσκονται στη διασπορά. Οι άνθρωποι αυτοί δεν θρηνούν απλώς ένα κόσμο που έχει χαθεί. Για τον Clifford δεν υπάρχουν μετααποικιακοί πολιτισμοί και τόποι, παρά μόνο τακτικές. Το μετά συνδέεται με το νέο. Πάραυτα η λέξη μετααποικιακός περιγράφει πραγματικές ή μη ολοκληρωμένες ρήξεις με τις προηγούμενες δομές κυριαρχίας, όψεις ενός συνεχούς αγώνα και ένα φανταστικό μέλλον. Ίσως αυτό που τελικά διακυβεύεται είναι η προϊστορία του μετααποικισμού.

Ε. Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΕ ΣΤΟΝ JAMES CLIFFORD

Ο Mark Coble ασκώντας κριτική στο έργο του Clifford αναφέρει: «Η «διασπορά» υπογραμμίζει τι διακυβεύεται στο μέλλον. Αυτό ερευνά ο Clifford στο τρίτο και τελευταίο μέρος [του βιβλίου του *Δρόμοι*]. Η ποικιλία των απόψεων [...] κρατούν το κείμενο απλό και κατανοητό. Το βιβλίο πετυχαίνει τον στόχο του. Οι *Δρόμοι* ξεκινούν με την υπόνοια της κίνησης, συμφωνώντας ότι τα ταξίδια οι επαφές είναι όψεις του μοντέρνου καιρού. Τα δοκίμια που είναι συγκεντρωμένα βοηθούν να καταλάβει κανείς ότι οι άνθρωποι συνεχώς αλλάζουν τόπους». Οι Lisa Anteby-Yemini και ο William Berthomière θα συμφωνήσουν και θα χρησιμοποιήσουν τις απόψεις του Clifford για να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα περί διασποράς. Αποδέχονται τον όρο που δίνει ο Clifford σχετικά με τη διασπορά θεωρώντας ότι θα μπει ένα τέλος στη σημασία του όρου που τον ήθελε μόνο να περιγράφει πληθυσμούς, οι οποίοι είναι απλώς διασκορπισμένοι και προέρχονται από μια πατρίδα.

Ο Clifford φαίνεται πως άσκησε θετική επιρροή και σε άλλους μελετητές όπως ο Steven Vertovec, ο οποίος ασχολούμενος και ο ίδιος με τον όρο διασπορά θα χρησιμοποιήσει πολλές απόψεις του Clifford. Παραδείγματος χάρη πιστεύει και ο ίδιος ότι ο όρος διασπορά χρησιμοποιείται αυθαίρετα. Η υπερβολική χρήση του όρου όπως επεσήμανε και ο Clifford θεωρεί ότι θα οδηγήσει τον όρο σε αχρηστεία.

Ο Vertovec αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο James Clifford σημειώνει: «Ο λόγος περί διασποράς αντικαθιστά [...] τον λόγο περί μειονότητας». Ωστόσο η υπερβολική χρήση του όρου [...] από ακαδημαϊκούς, πνευματικούς ανθρώπους διεθνώς και ηγέτες- συγχωνεύει κατηγορίες όπως οι μετανάστες, οι εθνικές και φυλετικές μειονότητες, φυγάδες, εκπατρισμένους και ταξιδιώτες απειλεί τον όρο με αχρηστεία».

Επίσης, συμφωνεί με τις απόψεις του Clifford ότι η συνείδηση της διασποράς παράγεται μέσα από τις διεθνείς κοινότητες και ότι συνδέεται με την απώλεια και την ελπίδα.

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Αμερικάνος ανθρωπολόγος James Clifford μελετά τον όρο διασπορά θέτοντας ένα βασικό ερώτημα: Τι είναι διασπορά; Αυτό το ερώτημα προσπαθεί να απαντήσει μέσα από το έργο του *Δρόμοι* και σε συνδυασμό με άλλους όρους όπως ταξίδι και όρια. Προσπαθεί να δώσει ένα ορισμό και μέσα σ' αυτά τα πλαίσια μελετά την αφρικάνικη και εβραϊκή διασπορά. Τον λόγο του Clifford περί διασποράς τον είδαν θετικά οι άλλοι ανθρωπολόγοι όπως οι Mark Coble, Lisa Anteby-Yemini & William Berthomière και Steven Vertovec.

• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anteby-Yemini, Lisa and Berthomière, William, «Diaspora: A look back on a concept», σ. 263, διαθέσιμο στο: <http://bcrfj.revues.org/257>

Clifford, James, «Diasporas», *Cultural Anthropology*, vol. 9, no. 3 (1994), σσ. 302-338.

«Indigenous Articulations», *The Contemporary Pacific*, vol. 13, no 2 (2001), σσ. 468-490.

Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century, Harvard University Press, 1997.

Coble, Mark, «Review of James Clifford's *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard UP, 1997», διαθέσιμο στο: http://pmc.iath.virginia.edu/text-only/issue.598/8.3.r_goble.txt

Vertovec, Steven, «The meaning of "diaspora", exemplified among South Asian religions», σ. 2, διαθέσιμο στο: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/diaspora.pdf>

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

[Http://people.ucsc.edu/~jcliff/James-Clifford-Short-CV.pdf](http://people.ucsc.edu/~jcliff/James-Clifford-Short-CV.pdf)

<http://people.ucsc.edu/~jcliff/careernarrative.html>

ΒΙΝΤΕΟ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

<https://www.youtube.com/watch?v=HdWr56Bovjg>
